

Kartlegging av *Phryganophilus ruficollis* i 2020

Stefan Olberg og Ulf Hansen



BioFokus-notat 2020-51

BIO
FOKUS

Ekstrakt

Stefan Olberg i BioFokus og Ulf Hansen (privat) har på oppdrag for Fylkesmannen i Trøndelag kartlagt den sterkt truede vedboreren *Phryganophilus ruficollis* i deler av Gauldalen (Melhus og Midtre Gauldal kommuner) og Grong kommune i Trøndelag. Målet med kartleggingen var å fremskaffe mer informasjon om artens utbredelse, som i Norge er begrenset til noen få lokaliteter i området mellom Melhus og Midtre Gauldal, samt i Lierne i Trøndelag. Kartleggingen ble gjennomført høsten 2020. I Grong ble det ikke påvist noen funn av *P. ruficollis*, til tross for at noen granlæger med perfekte leveforhold ble påvist. Det ble brukt flere dagsverk i Lundadalen i Melhus uten at noen sikre positive funn ble gjort, men en graniåg med gnagespor ble påvist her. I Midtre Gauldal, et par km sør for artens kjente utbredelse, ble det påvist to stokker med en forekomst av *P. ruficollis* ved Listuberga. Skogbrann som skjøtselstiltak og vern av artens leveområder må iverksettes for å sikre artens fremtid i Norge.

Nøkkelord

Phryganophilus ruficollis
Kartlegging
Midtre Gauldal
Melhus
Grong

Omslag

Gammel granskog i Grong.
Foto: Stefan Olberg

ISSN: 1893-2851

ISBN: 978-82-8209-877-9

BioFokus-notat 2020-51

Tittel

Kartlegging av *Phryganophilus ruficollis* i 2020

Forfatter

Stefan Olberg og Ulf Hansen

Dato

29. oktober 2020

Antall sider

9 sider

Refereres som

Olberg, S. og Hansen, U. 2020. Kartlegging av *Phryganophilus ruficollis* i 2020. BioFokus-notat 2020-51. Stiftelsen BioFokus. Oslo.

Publiseringstype

Digitalt dokument (Pdf). Som digitalt dokument inneholder dette notatet "levende" linker.

Oppdragsgiver

Fylkesmannen i Trøndelag

Tilgjengelighet

Dokumentet er offentlig tilgjengelig.
Andre BioFokus rapporter og notater kan lastes ned fra:
<http://lager.biofokus.no/web/Litteratur.htm>

BioFokus: Gaustadalléen 21, 0349 OSLO

Telefon 22 95 85 98

E-post: post@biofokus.no Web: www.biofokus.no

Bakgrunn

BioFokus, ved Stefan Olberg, har i samarbeid med Ulf Hansen (privat) kartlagt den sterkt truede (EN) vedboreren *Phryganophilus ruficollis* på noen lokaliteter i Grong, Melhus og Midtre Gauldal i Trøndelag på oppdrag for Fylkesmannen i Trøndelag. Kartleggingen er foretatt for å øke kunnskapsgrunnlaget for denne arten, som står oppført som en Natura2000-art i EU. Det betyr at Norge har et ansvar for å ivareta denne arten gjennom sine avtaler med EU (gjennom Emerald Network). Arten er fra før av kun kjent fra noen få nærliggende lokaliteter på grensen mellom Melhus og Midtre Gauldal i Sør-Trøndelag, samt fra noen lokaliteter beliggende i nordøstre del av Lierne i Nord-Trøndelag.



Figur 1: Ulf Hansen sjekker en grov granlåg med gråporekjuke ved Mejåsætran, nordøst for Grong sentrum. Foto: Stefan Olberg.

Kartleggingsmetodikk

Feltarbeidet ble foretatt i august og september 2020 og følger samme metodikk som brukt i 2015 og 2019 ([Olberg 2015](#), [Olberg og Hansen 2019](#)). Det vil i korthet si at det ble lett etter granlæger og bjørkelæger angrepet av gråporekjuke i egnede habitater. Gråporekjuke gir veden en gulaktig, sterkt duftende og myk konsistens, og det er i denne type ved at larven til *Phryganophilus ruficollis* lever og forpupper seg. Ved påvisning av slik ved i en stokk ble det lett etter angrep av *P. ruficollis*.

Kartlegging i Grong

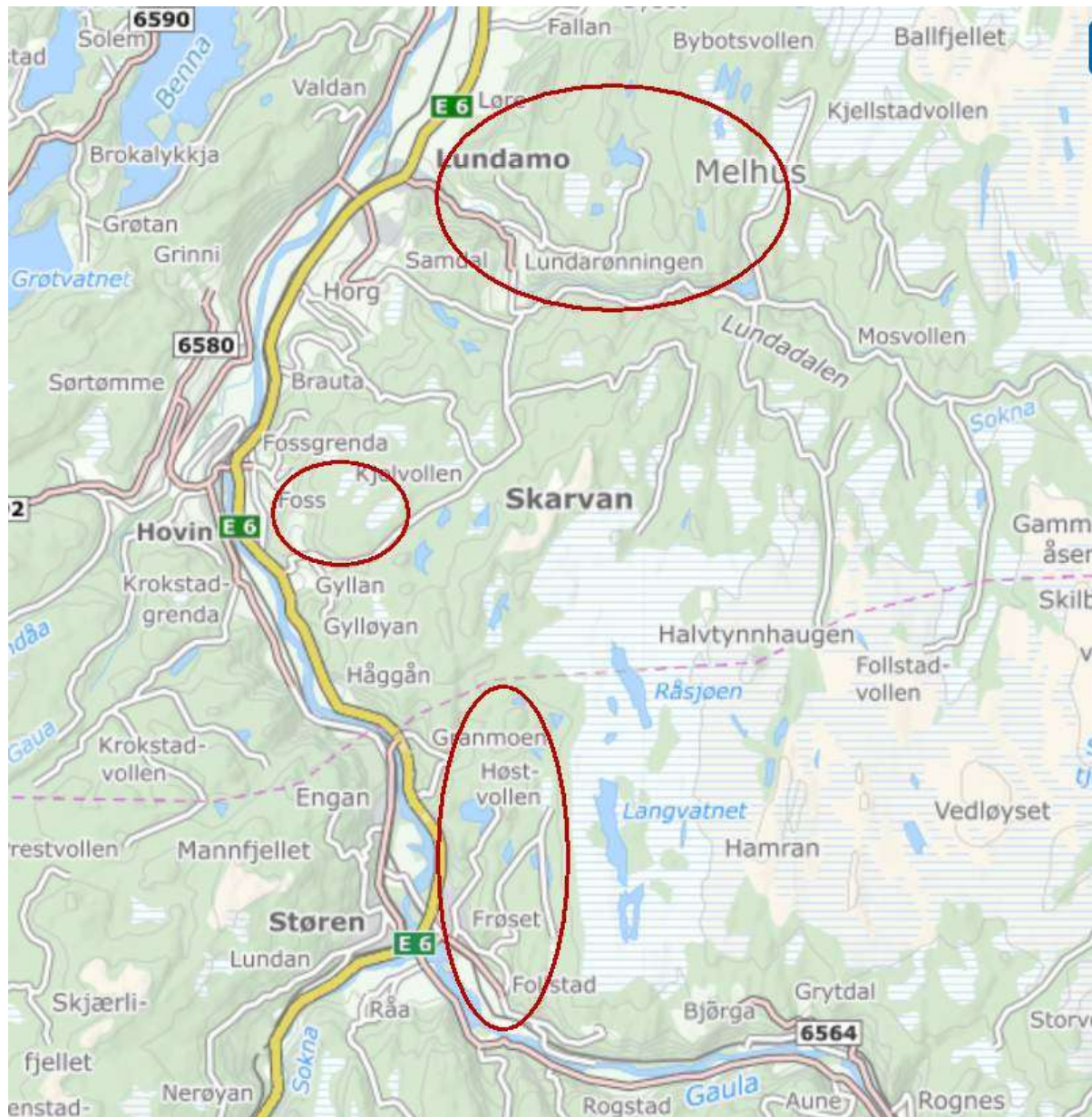
Feltundersøkelsene i Grong ble foretatt i overgangen august/september 2020, og det meste av tiden ble brukt på å undersøke områdene i og rundt naturreservatene Medjåura og Migaren, beliggende et par km nordøst for Grong sentrum. Flere av de undersøkte områdene hadde mye død ved av gran i riktig nedbrytningsgrad, men det ble kun påvist fire granlæger med gråporekjuke, og som hadde riktig konsistens på veden. En av granstokkene hadde litt spor etter et insektangrep (fig. 4), men vi konkluderte med at det antagelig ikke var laget av *Phryganophilus ruficollis*. Terrenget var ganske optimalt for *P. ruficollis*, med sør- og vestvendte li-sider, og noe mer åpen skog på flatene. Til tross for stort sett gode mengder med læger, relativt store arealer med naturskog av gran og stedvis tegn på god dødvedkontinuitet, var det tydelig at skogen i all hovedsak var en del fuktigere enn skogene i Lierne og Gauldalen. Dette gjaldt særlig i granskogen i li-sidene, der det normalt sett var langt tettere med død ved enn i flatere partier. Høyere fuktighet fører til raskere nedbrytning av dødveden og ikke minst til lavere temperaturer i og rundt stokkene. Lave sommertemperaturer i stokkene er antagelig en begrensende faktor for utviklingen av larvene til *P. ruficollis*, og vi mener derfor at fremtidige undersøkelser etter nye lokaliteter for arten bør foretas i mer kontinentale og tørrere områder enn for eksempel Grong. Vi anser det derfor som lite sannsynlig at *P. ruficollis* holder til i Grong.



Figur 2: Frodig naturskog dominert av gran i bratt li i Migaren NR i Grong. Foto: Stefan Olberg.

Kartlegging i Gauldalen

Hovedmålet med kartleggingen i Gauldalen var å påvise funn av *Phryganophilus ruficollis* utenfor det allerede kjente leveområdet i dalen, noe som i praksis vil si nordvest og sør for det kjente utbredelsesområdet (se [Olberg 2015](#)). Kartleggingen ble i utgangspunktet konsentrert rundt Lundadalen, innenfor Lundamo i Melhus kommune, som ligger ca. 5 km nordøst for kjent utbredelse. Det ble også gjort ettersøk i åssiden nedenfor Høydalseggin i Melhus, rett nord for kjent utbredelse, samt i et område øst for Støren i Midtre Gauldal kommune, et område som ligger rett sør for artens kjente utbredelse (fig. 3).



Figur 3: Kart over Gauldalen med omtrentlig avgrensning av de tre områdene som ble undersøkt.

En del dagsverk ble brukt i Lundadalen, uten at det ble gjort noen sikre positive funn av *P. ruficollis*. Noen granlæger med gråporekjuke ble påvist på flere lokaliteter, men altså uten at noen sikre funn av pupper eller larver ble gjort. Det ble derimot påvist et gnagespor i en granlåg nord for Smøndammen, men vi kan

ikke med sikkerhet bekrefte at det var *P. ruficollis* som hadde vært på ferde (fig. 4). Også under kartleggingen i 2019 ([Olberg og Hansen 2019](#)) ble det påvist usikre gnagespor i Lundadalen, men det er altså fortsatt ingen sikre funn herifra. Til tross for at arten ikke ble påvist i Lundadalen i 2020 er det godt mulig at arten likevel finnes her.

Ett dagsverk ble brukt på å lete i skrenten nedenfor Høydalseggin i Melhus, i et område som ligger innenfor forventet kjerneområde for arten ([Olberg 2015](#)), men som ligger 1,5-2 km lengre nord for tidligere kjente funn. Her ble det påvist en noe eldre låg som hadde mye ved med riktig konsistens laget av gråporekjuke. I denne lågen ble det påvist en larve, men dette var sannsynligvis en trebukklarve og ikke larven til *P. ruficollis*. Lågen lå i nedre del av en bratt sørvestvendt skrent opp mot Høydalseggin, og området har absolutt potensial for å huse arten.

Øst for Støren i Midtre-Gauldal ble det også brukt noen dagsverk. Her er det noen rester av gran-naturskog iblandet furu stående i mer eller mindre bratte skrenter mellom furumoer og flatehogde granskoger. I en rest med flott naturskog ved Listuberga (fig. 5) ble det gjort funn av en larve av *P. ruficollis* i en granlåg med riktig konsistens. Noe lengre opp, i kant av en hogstflate, ble en puppe av samme art påvist i en granlåg (fig. 6). Et par-tre andre granlæger med riktig konsistens ble også påvist i dette området, uten at noen flere funn av *P. ruficollis* ble gjort.

Alle kjente funn av *P. ruficollis* i Gauldalen vises i kartet i figur 6. Årets kartlegging har utvidet det kjente forekomstarealet for *P. ruficollis* i Gauldalen. Forekomstarealet er derimot fortsatt lite, og arten er fortsatt svært begrenset utbredt og sterkt truet av hogst og mangelen på skogbrann.



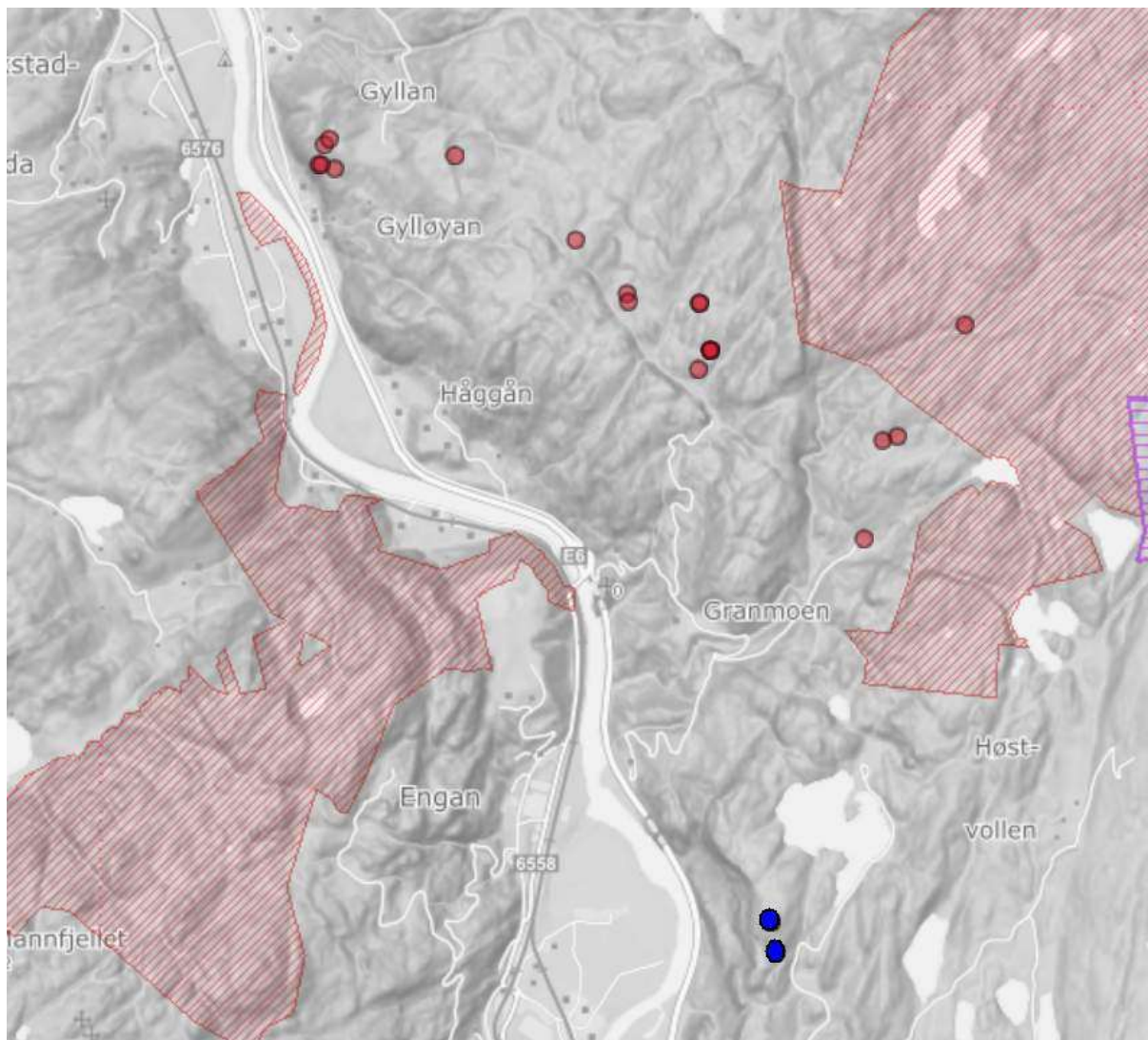
Figur 4: Granlåg med gråporekjuke og gnagespor fra Grong (venstre) og fra Lundadalen i Melhus (høyre). Ingen larver eller pupper ble påvist her. Foto: Stefan Olberg/Ulf Hansen.



Figur 5: Naturskog ved Listuberga i Midtre Gauldal med granlåg (nærmest i bildet til høyre) med funn av *Phryganophilus ruficollis*. Foto: Stefan Olberg.



Figur 6: Granlåg med gråporekjuke og puppekammer med puppe av *P. ruficollis* påvist ved Listuberga i Midtre Gauldal. Foto: Stefan Olberg.



Figur 7: Kart over deler av Melhus og Midtre Gauldal som viser kjente funn av *Phryganophilus ruficollis* og verneområder. De røde prikkene er gamle funn, de blå er fra årets kartlegging.

Diskusjon

Som nevnt i handlingsplanen, i rødlistevurderingen og i tidligere kartleggingsnotater er den fremtidige ivaretagelsen av *Phryganophilus ruficollis* i Norge usikker ([Ødegaard og Hanssen 2013](#), [Ødegaard m.fl. 2015](#), [Olberg 2015](#)). Skall arten overleve må hogstaktiviteten i og rundt de to kjente forekomstene i Gauldalen og Lierne stanses. En stor andel av artens potensielle leveområde er flatehogd de siste tiårene, og hogstaktiviteten har vært særlig høy de siste årene i Gauldalen, mens det i Lierne ble hogd hardt for en del år tilbake. Resultatet er at det i dag kun gjenstår en del små og enkelte litt større skogarealer med naturskog hvor arten fortsatt kan overleve på kortere sikt. Dette er derimot antagelig ikke nok for en ivaretagelse på lengre sikt, dels fordi det fortsatt hogges i områdene, og dels fordi arten trenger store arealer med naturskog for å overleve. I Gauldalen er det også slik at kun ett av funnene er gjort innenfor et verneområde, mens de resterende funnene ikke omfattes av noe vern (fig. 7). Eksisterende

naturreservater i området omfatter i stor grad arealer som antagelig ligger litt for høyt over havet for arten eller som har feil eksposisjon (nordvendt beliggenhet).

Det som kan være en redning for arten (både i Gauldalen og i Lierne) er å sette fyr på noen hogstflater og noen mindre partier med gjennværende skog. Slike kontrollerte branner som skjøtselstiltak bør gjennomføres jevnlig, og vil gi arten en sterkt tiltrengt populasjonsøkning. Det er i tillegg en rekke andre truede arter som begünstiges av skogbrann, og disse vil også kunne få en sårt tiltrengt økning i sine populasjoner ved bruk av brann som skjøtsel. På lengre sikt må derimot større skogarealer vernes mot hogst for å sikre en fremtidig forekomst i Norge av *P. ruficollis*. Brann som skogskjøtsel må også vurderes brukt i verneområder.



Figur 7: Mange flatehogster er utført de siste årene i og rundt kjerneområdene til *Phryganophilus ruficollis*, og artens leveareal i Gauldalen skrumper inn for hvert år. Her fra Midtre-Gauldal, der *P. ruficollis* ble påvist oppe i skogen mot toppen i bakgrunnen. Foto: Stefan Olberg.

Referanser

- Henriksen, S. og Hilmo, O. (red.) 2015. Norsk rødliste for arter 2015. Artsdatabanken, Norge.
- Olberg, S. og Hansen, U. 2019. Kartlegging av *Phryganophilus ruficollis* i 2019. BioFokus-notat 2019-39. Stiftelsen BioFokus. Oslo.
<http://lager.biofokus.no/biofokus-notat/biofokusnotat2019-39.pdf>
- Olberg, S. 2015. Kartlegging av vedboreren *Phryganophilus ruficollis* i 2015. BioFokus-notat 2015-33. Stiftelsen BioFokus. Oslo.
<http://lager.biofokus.no/biofokus-notat/biofokusnotat2015-33.pdf>
- Ødegaard, F. & Hanssen, O. 2013. Faglig grunnlag for handlingsplan for vedboreren *Phryganophilus ruficollis* - NINA Rapport 942. 35 s.

Ødegaard, F., Olberg, S. og Hanssen, O. 2015. Biller (Coleoptera). Norsk rødliste for arter 2015. Artsdatabanken.



BioFokus er en ideell stiftelse som skal tilrettelegge informasjon om biologisk mangfold for beslutningstakere, samt formidle kunnskap innen fagfeltet bevaringsbiologi. BioFokus ønsker å bidra til en kunnskapsbasert forvaltning av norsk natur.

En kunnskapsbasert forvaltning forutsetter god dokumentasjon av de arealene som skal forvaltes. BioFokus legger derfor stor vekt på feltarbeid for å sikre oppdaterte og relevante data om botanikk, zoologi, økologi, samt avgrensning og verdisetting av områder.

Høy kompetanse er en forutsetning for å kunne registrere og presentere biologisk mangfold-data på en god måte. BioFokus sine medarbeidere er derfor godt skolert innenfor en rekke artsgrupper og har en bred økologisk forståelse for de ulike naturtypene som de arbeider med, det være seg skog, kulturlandskap eller ferskvann. Digitale verktøy som databaser, GIS og bilde-behandling er viktige redskaper i vårt arbeid for å anskueliggjøre naturverdier på en best mulig måte.

Stiftelsen utgir to digitale rapportserier som heter BioFokus-rapport og BioFokus notat,
<http://www.biofokus.no/Publikasjoner/publikasjoner.htm>